

เครือข่ายคุณค่าข้าวคุณธรรม

ปลูกข้าวบนแผ่นดิน ปลูกคุณธรรมในใจคน

“ดินดีมีกลิ่นหอม หอมแบบนวลๆ ไม่เตะจมูก” พ่อวิจิตร บุญสูง ประชาชนชาวบ้านของจังหวัดยโสธรกล่าว ขณะใช้มือไถดินใต้ต้นไม้ใหญ่กำมือหนึ่งขึ้นมาดม พร้อมอธิบายว่าดินของภาคอีสานจะเป็นดินปนทราย ถ้าเป็นดินดี ดินอุดมสมบูรณ์จะมีสีน้ำตาลเข้ม

เดิมพ่อวิจิตร ปลูกข้าวโดยใช้สารเคมี แต่ได้เปลี่ยนเป็นเกษตรอินทรีย์เมื่อ 25 ปีที่แล้ว ด้วยเชื่อมั่นว่าถ้าบำรุงดินให้ดี ปราศจากสารเคมีดินจะมีความอุดมสมบูรณ์สูง เพราะหัวใจของเกษตรอินทรีย์คือดินและสภาพแวดล้อม ปัจจุบันพ่อวิจิตรทำเกษตรอินทรีย์บนพื้นที่ราว 100 ไร่ มีทั้งพื้นที่ป่าธรรมชาติ นาข้าว ไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชสมุนไพร ผัก รวมถึงเลี้ยงสัตว์ อย่างไก่ไข่ที่นำน้ำบอระเพ็ดมาผสมให้ไก่กินจนได้รับผลผลิตดี

แม้จะเรียนจบแค่มัธยมศึกษาปีที่ 6 แต่ด้วยความเป็นผู้เฒ่าที่มีอยู่ในตัว และเคยใช้ชีวิตเป็นครูตอຍในพื้นที่ภาคเหนือ ทำให้พ่อวิจิตรกลายเป็นที่ปรึกษาของคนในชุมชน ในหลายเรื่อง รวมทั้งเป็นผู้ผลักดันให้เกิด “เครือข่ายคุณค่าข้าวคุณธรรม” ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน

เมื่อปัญหา... ก่อเกิดเป็นปัญญา

เส้นทางการทำเกษตรอินทรีย์ของชุมชนแห่งนี้มีต้นตอมาจากปัญหา ความพอเพียงที่ได้เรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงชั่วข้ามคืน แต่ผ่านความผิดพลาด และการเริ่มต้นเพื่อรับมือปัญหาด้วยปัญญา

เมื่อ 30 ปีก่อน ทางราชการได้จัดทำโครงการอีสานเขียว ด้วยการแนะนำให้เกษตรกรใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตของพืชผลทางเกษตรในภาคอีสาน ผลการดำเนินการตามโครงการนี้ในระยะแรกสามารถเพิ่มผลผลิตให้กับเกษตรกรได้จริง แต่ต่อมาเกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรและระบบนิเวศของพื้นที่อีสานดินเริ่มแข็งกระด้าง สัตว์น้ำในพื้นที่ที่เคยมีสูญหายไปหมด ยาฆ่าแมลงที่ใช้ปราบศัตรูพืชได้ทำลายสัตว์ชนิดอื่นที่เคยช่วยปราบศัตรูพืชตามธรรมชาติด้วย

ระบบนิเวศจึงเริ่มถูกทำลาย และผลที่ตามมาคือ ชาวบ้านเริ่มเจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุบ่อยขึ้น แม้สารเคมีจะช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร แต่ขณะเดียวกันก็เพิ่มค่าใช้จ่าย และมีสารตกค้างที่มีผลต่อสุขภาพของผู้บริโภค

ในปี 2533 มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ นักเกษตรกรรมธรรมชาติชาวญี่ปุ่น ได้มาเยือนประเทศไทยและให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรธรรมชาติที่อำเภออุดรฯ จังหวัดยโสธร การบรรยายครั้งนี้ ส่งผลให้เกษตรกรมีการรวมตัวกันเป็น “เครือข่ายเพื่อนธรรมชาติ” เพื่อส่งเสริมและจัดจำหน่ายข้าวปลอดสารพิษให้กับผู้บริโภค ต่อมาในปี 2537 ได้จัดตั้งเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรจังหวัดยโสธร เพื่อทำเกษตรปลอดสารพิษทางเคมี และได้ยกระดับจากข้าวปลอดสารพิษเป็น “ข้าวอินทรีย์” แบบรับรองมาตรฐานในปี 2542

จากนั้น กว่า 10 ปีที่ผ่านมา “เครือข่ายคุณค่าข้าวคุณธรรม” โดยการนำของพ่อวิจิตร ในนามเครือข่ายของมูลนิธิธรรมะร่วมใจ วัดป่าสวนธรรมร่วมใจ ตำบลกระเจาย อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร ได้เกิดขึ้น โดยได้รับความร่วมมือจากสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สนับสนุนสร้างเอกลักษณ์ให้กับข้าวหอมมะลิที่ผลิต ด้วยการชูโลแกนเรื่องคุณธรรมของชาวนาผู้ผลิตข้าวเข้ามาเป็นองค์ประกอบหลักในการพัฒนาคน และผลผลิตควบคู่กันไป

ศีล 5...ต้นทางสู่ความพอเพียง

พ่อวิจิตรได้เล่าให้ฟังว่า แรงบันดาลใจสำคัญที่ทำให้อยากขับเคลื่อนเรื่องคุณธรรมด้านความพอเพียงไปกับการทำเกษตรอินทรีย์นี้ มาจากการที่โรงสีข้าวปฏิเสธการรับซื้อข้าวหอมมะลิของชาวนาเพราะไม่มีคุณภาพ ตอนนั้นแม้การทำเกษตรอินทรีย์จะเริ่มแพร่เข้ามาแล้ว ตัวพ่อวิจิตรก็ทำเกษตรอินทรีย์ แต่ชาวนาทั่วไปที่นั่นก็ยังทำนาข้าวแบบใช้สารเคมี ใช้ต้นทุนสูง รวมถึงข้าวที่ได้ไม่มีคุณภาพ มีความชื้นและสิ่งปลอมปนมาก ด้วยเหตุนี้จึงนำมาสู่ทางแก้ด้วยวิธีการปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้ชาวนาโดยมีเป้าหมายเล็กที่อยากเห็นคือ คนในชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง มีสุขภาพที่ดี ส่วนเป้าหมายใหญ่คือ อยากเห็นสังคมไทยเป็นสังคมของความเอื้อเพื่อแบ่งปัน

รู้จักความพอเพียง ซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน เพราะเมื่อทุกอาชีพประกอบอาชีพด้วยศีลด้วยธรรม ปัญหาในสังคมก็จะได้ลดลง

ด้วยเหตุนี้ พ่อวิจิตรจึงร่วมกับ**พระคุณเจ้าพรหมมา สุภโท** รองเจ้าอาวาส วัดป่าสวนธรรม ในนามเครือข่ายของมูลนิธิธรรมะร่วมใจ จัดตั้ง “เครือข่ายคุณค่าข้าวคุณธรรม” ในปี 2549 โดยได้รับการสนับสนุนทางวิชาการจากชุดโครงการวิจัยการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ในพื้นที่ 36 จังหวัด สถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์โดยนำจุดแข็งด้านคุณธรรมมาใช้ ภายใต้คำขวัญ “ศีลเด่น เป็นงานชาวนิวชา” ชูสโลแกนเรื่องคุณธรรมของชาวนาผู้ผลิตข้าว เข้ามาเป็นองค์ประกอบหลักในการพัฒนาคนและผลผลิตควบคู่กันไป ภายใต้กรอบความคิด “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อนำผลผลิตเกษตรอินทรีย์จากชาวนาไปสู่ผู้บริโภคคนสุดท้ายอย่างมีคุณภาพ

ตามแนวคิดนี้ เกษตรกรสมาชิกเครือข่ายคุณค่าข้าวคุณธรรมต้องพัฒนาตนเองให้มี “คุณธรรม” ด้วยการตั้งปณิธานว่า “จะถือศีล 5 และลดอบายมุข 3 ประการ คือ ไม่ดื่มสุรา ไม่สูบบุหรี่ และไม่เล่นการพนัน” พ่อวิจิตรบอกว่า หากปฏิบัติได้ทั้ง 3 อย่าง

ที่ว่านี้ ชีวิตความเป็นอยู่ก็จะพออยู่พอกิน มีความพอเพียง เรียกว่าเป็นการเรียนรู้ความพอเพียงด้วยการลงมือปฏิบัติจริง และเห็นผลชัดเจนอีกด้วย อย่างที่พระคุณเจ้าพรหมมาบอกว่า “*ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นๆ คือ ฐานะดีขึ้น ไม่มีหนี้ แม่หาเงินไม่ได้มาก แต่มีกินโดยไม่ต้องซื้อ เราไม่เน้นว่ามีเงินมาก แต่ให้มีกินในแปลงนา ไม่ต้องเสียเงินซื้ออาหาร*”

กระบวนการของการเข้าสู่การรักษาศีล 5 ของชาวนากลุ่มนี้ เริ่มต้นจากชาวบ้านที่ตัดสินใจเข้าร่วมเครือข่าย ต้องเข้ารับการอบรมปฐมนิเทศที่วัดป่าสวนธรรมร่วมใจเป็นเวลา 5 วัน เพื่อเรียนรู้การครองตนให้อยู่ในศีลธรรมอันดีและศึกษาวิธีการทำเกษตรอินทรีย์ที่มีคุณภาพ พระคุณเจ้าพรหมมาอธิบายว่า การรักษาศีลและลดอบายมุขเป็นการ “ลดค่าใช้จ่าย” ที่ได้ผลอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งถ้าเลิกอบายมุขและการเที่ยวกลางคืนก็จะยิ่งช่วยลดค่าใช้จ่ายมากขึ้น

การบริหารจัดการ

แต่คำถามสำคัญ คือ เราจะทราบได้อย่างไรว่าชาวนาเกษตรอินทรีย์กลุ่มนี้จะมีคุณธรรมอย่างแท้จริง คำตอบคือที่นี้มีการตรวจสอบอย่างเข้มข้นโดยแกนนำคนสำคัญได้แก่ ผู้นำกลุ่มชาวนาและพระสงฆ์ในชุมชน

เป็นผู้สอนหลักธรรมให้กับสมาชิกในกลุ่ม นักส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้ประเมินผลผลิต อินทรีย์ตามมาตรฐานของโครงการ โดยมี “การตรวจที่แปลงนาระดับเพื่อนบ้าน และการตรวจที่วัด” การตรวจที่วัด พระคุณเจ้าได้ประยุกต์การปลงอาบัติของ พระมาใช้ ด้วยการให้เกษตรกรที่ผิดพลาดในการรักษาศีล มาสารภาพความผิดที่กระทำกับพระและสัญญาว่าจะไม่ทำเช่นนั้นอีก

สำหรับการรับรองคุณภาพนั้น จะทำในแต่ละปี หากไม่ผ่านการตรวจสอบในเรื่องความเป็นข้าวอินทรีย์บริสุทธิ์และการรักษาศีล ปรากฏจากอบายมุข จะไม่ได้รับการรับรองและรับผลผลิตเข้าขายในโครงการ หากปีต่อไปปรับปรุงคุณภาพก็จะได้รับการรับรองและสามารถส่งผลผลิตเข้าโครงการได้

ในด้านการบริหารโครงการ พ่อวิจิตรเล่าว่า ได้นำระบบสหกรณ์มาประยุกต์ใช้ในการรับซื้อผลผลิตของเกษตรกรในกลุ่มด้วยการนำหลักความเชื่อถือไว้วางใจซึ่งกันและกันมาใช้ อุปสรรคปัญหาที่ผ่านมา เช่น สมาชิกบางรายไม่ปฏิบัติตามสัญญาก็ใช้วิธีการพูดคุยไกลเกลี่ย ใช้ระบบสังคมที่อยู่ร่วมกันแบบพี่น้องในการพูดคุยตักเตือน นอกจากนี้การใช้ราคาข้าวอินทรีย์ที่สูงจูงใจให้ชาว

บ้านมาร่วมเป็นสมาชิกในตอนแรก ก็ต้องประสบปัญหาเมื่อมีการรับจำนำข้าวของรัฐบาล แล้วในท้ายที่สุดข้าวราคาตกต่ำทำให้สมาชิกบางส่วนลดหายไป ทุกวันนี้จึงเหลือเฉพาะสมาชิกที่เข้มแข็งจริงๆ ซึ่งมากเพียงพอที่จะสะท้อนให้เห็นถึงผลดีของการทำเกษตรอินทรีย์

ความสำเร็จของเครือข่ายคุณค่าข้าวคุณธรรมเกิดขึ้นได้ด้วยการเชื่อมโยงทั้งผู้คนและความรู้ในหลายๆ ส่วน ทั้งผู้นำชุมชนชาวบ้านและพระภิกษุที่น้อมนำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักยึดเหนี่ยวในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน นอกจากนั้น การนำความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์มาปฏิบัติจนเห็นผลจริง จนเกิดแบบอย่างที่ดีก็ทำให้เครือข่ายฯนี้สามารถขยายผลไปสู่สังคมในวงกว้างอีกด้วย

สุดท้าย การสร้างความยั่งยืนของเครือข่ายฯ มาจากความพยายามในการถ่ายทอดวิถีเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ ด้วยการให้ความรู้ผ่านต้นแบบของเครือข่ายฯ ที่แม้ตอนนี้จะไม่ได้มีมากอย่างที่คิด แต่ก็เป็นแสงสว่างแห่งความหวังให้ชุมชนแห่งนี้ก้าวเดินต่อไปอย่างมั่นคง